

Вјежбе и задаци (глаголске основе)

Као што нам је већ познато, прости глаголски облици и у стсл. језику, као и у савременом српском, граде се од двију основа: презентске и инфинитивне. Одраније нам је познато да се у српском језику код глагола чији се инфинитив завршава на *-ти* (уколико се испред овог *-ти* налази вокал), инфинитивна основа добија тако што одбијемо наставка *-ти* (нпр. од глагола *радити* инф. основа би била *ради-*). Код глагола који испред наставка *-ти* имају сугласник (нпр. *трести*) и код глагола чији се инфинитив завршава на *-ћи* (нпр. срп. *рећи*, стсл. *решти*), инф. основа се у срп. јез. добија тако што од 1. л. једн. аориста одбијемо наставка *-ох* (*трести* – *трес-ох*, *трес-*; *пећи/пешти* – *пек-ох(ъ)* – *рѣк-*). Слична ситуација је и у стсл. језику, с тим што инф. основу код глагола чији је инф. завршава на *-шти*, односно код глагола који испред наставка *-ти* имају неки сугласник инф. основу можемо добити и одбијањем наставка *-ж* у првом лицу једнине презента тематских глагола (*плести*, *плет-ж*). Као што се може видјети у табели приложеној у предавњима датим на сајту и у књизи, у стсл. смо разликовали инф. основу једнаку са коријеном (тј. сугласничку или коријенску – *решти* – *рек-*) и инф. основе изведене разл. суфиксима (*пѣ* – **кликнѣти**; *ѣ* – *видѣти*; *-и-* носити; *-а-* – клицати; *-ова-* коуповати).

Презентска основа се добија тако што од 1. л. мн. презента одбијемо наставка *-мо* (*радити* – *ради-мо* – през. осн. *ради-*; *трести* – *тресе-мо* – *тресе-*; *прећи* – *пече-мо* – *пече-*) или ако од другог лица једнине одбијемо наставка *-ш*.

У старословенском пак, према различитом основинском / тематском наставку, односно његовом одсуству, разликују се 4 тематске презентске основе (*-е/-о-*, *-не/-по-*, *је/-јо-*, *-и-*) и једна атематска/коријенска (без основинског наставка, тј. једнака са коријеном): **У рјечнику на крају књиге глагол је дат у инфинитиву, а уз то се наводи и 1. и 2. лице једнине презента (погледати личне наставке у табелама и материјалу са предавања), што нам помаже да одредимо презентску и инфинитивну основу.**

Навешћемо прво примјере за презентску основу. Рецимо, уз глагол *плести* се у рјечнику наводи 1. л. ј. през. *плетѣж*, и друго лице ј. през. *плетѣши*. У другом л. ј. лако препознајемо коријен *плет-* тематски вокал *-е-* и лични наставка *-ши*, значи *плет-ѣ-ши*. Према томе, лако уочавамо да је у питању през. основа *-е/-о-*.

Треба водити рачуна при одређивању през. основе код глагола чији се коријен завршава на неки од велара (к, г, х)! Код ових глагола се врши 1. регресивна палатализација испред тематског вокала *е*, па ће нпр. код глагола *решти* 1. лј. през. бити *рѣкѣж*, а друго *рѣкѣши* (< *рек + е + ши*).

Узмимо за примјер и глагол *двигнѣти*, *двигнѣж*, *двигнѣши*. препознајемо коријен *двиг-* тематски суфикс *-нѣ-*(*пѣ*) и инфинитивни наставка *-ти* (*двиг-нѣ-ти*) и у 2. л. ј. (*двиг-нѣ-ши*), што значи да је у питању през. основа *-не/-по-*.

Код глагола дѣлати, дѣлаѡ, дѣлаѡши лако уочавамо о којој презентској основи је ријеч. Узмимо 2. лј. през дѣла-ѡ-ши. Видимо да се испред личног наставка –ши налази тематски вокал ѡ и да је према томе у питању през основа је-/јо-.

Код ове през. основе треба обратити пажњу на глаголе који испред тематског вокала –је-/јо- немају вокал као у претходном случају (дѣла-а- ѡ- ши), већ сугласник (нпр. писати, пишѡ, пишѡши. У овом случају је дошло до прасловенског јотовања: коријен пис+ ѡ > пишѡ, пис + ѡ + ши > пишѡши. Таквав је нпр. и глагол плакати, плачѡ, плачѡши (плак + ѡ > плачѡ, плак + ѡ + ши > плачѡши).

Презентску -и- основу препознајемо код глагола носити, ношѡ¹, носиши (нос-и-ши), видѣти, видѡѡ, вид-и-ши...

Атематска през. основа јавља се само код пет глагола (погледати у књизи или у материјалу са предавања).

Вјежба

Одреди презентску и инфинитивну основу сљедећих глагола:

оумѣти, оумѡѡ, оумѡѡши

хвалити, хвалиѡ, хвалиѡши

цѣсарствовати, ~ствоуѡѡ, ~ствоуѡѡши

оугодити, ~ѡѡѡ, ~ѡѡши

оубивати, ~биваѡѡ, ~биваѡѡши

требовати, ~боѡѡ, боѡѡши

дръзнѡти, дръзнѡѡ, дръзнѡѡши

дѣлати, дѣлаѡѡ, дѣлаѡѡши

оуготвати, ~аѡѡ, ~аѡѡши

ѡшати, ѡѡѡѡ, ѡѡѡѡши

кыснѡти, кыснѡѡ, ~кыснѡѡши

мѡѡти, мѡѡѡѡ, мѡѡѡѡши

видѣти, видѡѡѡѡ, видѡѡѡѡши

тѡшати, тѡѡѡѡ, тѡѡѡѡши

мръзѡѡти, мръзѡѡѡѡ, мръзѡѡѡѡши

¹ У 1. л. ј. је, као што знамо, дошло до јотовања: носи+ѡ (ово и прелазу у ј испред назалног вокала) > носјѡ > ношѡ.

БРАТИ, БОРИЖ, БОРИШИ

СЪЛОЖИТИ СЪ, ~ЖЪ, ~ЖИШИ

СТИГНИЖТИ, СТИГНИЖ, ~НЕШИ

КЛАТИ, КОЛІЖ, КОЛІШИ

СЪМЖИТИ, ~МЖИЖ, ~МЖИШИ

СЪХОДИТИ, ~ХОЖДЖ, ХОДИШИ

МРЬКНИЖТИ, МРЬКНИЖ, МРЬКНИШИ

КЛАУАТИ, КЛАУЖ, КЛАУИШИ

КРЪСТИТИ, КРЪШТЖ, КРЪСТИШИ

ЛЕШТИ, ЛАГЖ, ЛАЖЕШИ